

SOCIOLOGIJA POLITIČKE SOCIOLOGIJE

Zašto je potrebno sociološko proučavanje političke sociologije?

Miroslav Radovanović

Filozofski fakultet, Beograd

Revija za sociologiju, Vol. IX, 1979 (1—2); 26—40

1. Predmet i zadaci sociološkog proučavanja političke sociologije

Pod sociologijom političke sociologije podrazumevamo sociološko proučavanje sledećih pet grupa pitanja:

I Društvenih i posebno političkih uslova neophodnih za OPTIMALAN razvoj političke sociologije, sistema socioloških disciplina i sociološke delatnosti i **povratni** uticaj sociološke delatnosti na racionalniji i humaniji razvoj društva i političke sfere.

II Zašto, šta i kako se smatra a) objektom, b) predmetom i c) metodom političke sociologije 1) u građanskoj, 2) inostranoj marksističkoj i 3) domaćoj političkoj sociologiji?

III Zašto, šta i kako se u svetu i kod nas **istražuje** u političkoj sociologiji? Zašto, šta i kako se predaje? Zašto, šta i kako se objavljuje? Zašto, šta i kako se u političkoj sociologiji direktno ili indirektno kažnjava i odbacuje, sprečava, izbegava ili prećutkuje, reklamira, kritikuje, širi i nagrađuje, finansira, praktično primenjuje ili ne primenjuje itd.?

IV Celovitije postavljena i razvijena koncepcija sociološkog proučavanja političke sociologije svakako bi trebala da obuhvati fundamentalna, atributivna i relaciona obeležja i odnose između sledećih **devet sistemskih podstruktura** političke sociologije:

1. **konstitutivnih kategorija sistema političke sociologije:** a) politike kao oblasti kulture, b) političkog sistema, c) političkih odnosa, d) političke svesti, e) sistema političkih normi i vrednosti, f) političkih organa i ustanova, g) političke delatnosti (ponašanja) h) političkih potencijala.

2. **politike kao oblasti kulture: u odnosu na sfere:** a) naučne kulture, b) pravne kulture, c) moralne kulture, d) estetske kulture, e) ateističke i religijske kulture, f) kulture rada.

3. **političkog sistema u odnosu na:** a) ekonomski sistem, b) pravni sistem, c) sistem osnovnih delatnosti, d) društveno-klasni sistem, e) sistem osnovnih delatnosti, d) društveno-klasni sistem, e) sistem duhovne kultu-

re, f) sistem nauka i posebno sistem društvenih i filozofskih nauka, g) sistem socioloških disciplina.

4. sistema političkih odnosa u odnosu na sferu: a) proizvodnih i svojinskih odnosa, b) društveno-klasnih i slojnih odnosa, c) nacionalnih i etničkih odnosa, d) institucionalnih i organizacijskih odnosa, e) porodičnih odnosa, f) međuljudskih odnosa, g) odnosa između ličnosti i društva, h) pravnih odnosa, i) moralnih odnosa, j) estetskih odnosa, k) religijskih i ateističkih odnosa.

5. političke svesti u odnosu na sferu: a) pravne svesti, b) moralne svesti, c) naučne svesti, d) klasne svesti, e) etničke svesti, f) estetske svesti, g) religijske i ateističke svesti.

6. sistema političkih normi i vrednosti u odnosu na oblast: a) sistema pravnih normi, b) sistema naučnih normi i vrednosti, c) sistema moralnih normi, d) sistema normi profesionalnih delatnosti, e) sistema estetskih normi, f) sistema religijskih i ateističkih normi i vrednosti.

7. političkih organa i ustanova u odnosu na: a) pravne ustanove i institute, b) društvene ustanove i organizacije, c) naučne ustanove i organizacije, d) umetničko-prosvetne ustanove i organizacije, e) represivne ustanove i organizacije.

8. političke delatnosti (ponašanja) u odnosu na sferu: a) radno-proizvodnih delatnosti, b) profesionalnih delatnosti, c) vaspitno-obrazovne delatnosti, d) socijalno-zdravstvenih delatnosti, e) administrativno-upravnih delatnosti, f) pravne delatnosti i ponašanja, g) moralne delatnosti i ponašanja, h) naučne delatnosti i ponašanja, i) sociološke delatnosti, j) umetničko-estetske delatnosti, k) religijske i ateističke delatnosti, l) protivdruštvenih i socijalno-patoloških delatnosti, m) represivnih, policijskih i vojnih delatnosti.

9. sistema političkih potencijala u odnosu na sferu: a) radno-proizvodnih potencijala, b) naučno-tehničkih potencijala, c) prirodnih potencijala, d) humanističkih potencijala, e) kadrovskih i populacionih potencijala, f) pravnih potencijala, g) moralnih potencijala, h) revolucionarnih potencijala, i) umetničko-estetskih potencijala, j) vaspitno-obrazovnih potencijala, k) profesionalnih potencijala, l) ateističkih potencijala, m) represivnih potencijala, n) infrastrukturnih potencijala, o) obrambeno-zaštitnih potencijala, p) potencijala ličnosti.

V. Razvoj sistema metodologije, metoda i metodika sociološkog proučavanja političke sociologije uključujući:

1. metod metasociološkog proučavanja političke sociologije,
2. idejno-istorijski metod,
3. metod uporedne sociološke analize političkih sistema i koncepcija političke sociologije,
4. klasifikatorsko-tipološki metod,
5. metod modelovanja političkih sistema i sociološko-političkog znanja i delatnosti,

6. metod teorije faktora usmeren na izučavanje uticaja ekonomskog, kulturnog, geografskog ili geopolitičkog, demografskog, antropološkog, i psihološkog faktora na politički proces, odnose i delatnosti uključujući i metod faktora u sociološkom proučavanju političke sociologije,

7. metod diferencirane sociološke analize društvenih kolektiviteta kao što su klasa, nacija, profesija, druge vrste društvenih grupa i njihove uloge u političkom životu,

8. metod strukturne i funkcionalne analize političkih ustanova ili instituta kao što su država, partija, politički režim uključujući i političku sociologiju,

9. metod sistemske analize velikih i malih političkih struktura i organizacija kao i političke sociologije,

10. metod kompleksne analize političkog upravljanja i rukovođenja društvom,

11. metod kompleksne analize sistema političkog, društvenog samoupravljanja, delegatskog sistema i samoupravnih interesnih zajednica,

12. metod komunikacione analize uzajamnog delovanja morfoloških elemenata političke delatnosti u društvu i u političkoj sociologiji,

13. metod analize odnosa snaga kao faktora formiranja političkih odnosa na unutar društvenom i međunarodnom planu,

14. metod analize delovanja blokovskih grupacija i pokreta nesvrstanih,

15. metod analize dinamike političkih procesa, delatnosti i odnosa,

16. metod opšteteorijske, logičke, činjeničke i društveno-klasne kritičke analize buržoaskih, reformističkih i revizionističkih teorija, doktrina i shvatanja u političkoj sociologiji i političkoj praksi klasnog društva,

17. metod proučavanja latentnih i manifestnih pisanih i nepisanih operativno-političkih doktrina i programa,

18. metodi evaluacije političkih mera i programa političke akcije,

19. metodi analize socijalne patologije političkog života,

20. metodi političkog planiranja i prognoziranja,

21. sistem konkretnih metodika sociološko-političkih i istraživanja koji se oslanja na akumulirano saznanje prakse konkretnih socioloških istraživanja: a) metodika analize statističkih podataka, b) metodika ispitivanja javnog mnjenja (sastavljanje upitnika, intervjuisanje, sprovođenje anketa), c) metodika različitih vrsta posmatranja, d) metodika izučavanja dokumenata, e) metodika izučavanja političkih programa, f) metodika društvenog eksperimentisanja, g) klasični matematički metodi, h) metodika studije pojedinačnih slučajeva, i) metodika teorije igara, j) modelovanje, izbor alternativnih programa i mera, k) metodika pisanih naučnih i stručnih izveštaja i drugih radova, l) metodika nastave političke sociologije.¹

Ovde ne postoji mogućnost da se celovitije pozabavimo ni jednom od pet navedenih grupa pitanja koja čine predmet sociologije političke socio-

¹ Vidi F. Burlackii — A. Galkin, *Sociologija. Politika. Mežd. otnoš.*, Moskva, 1974, str. 33—34, 46.

logije. Iz mnoštva prethodno navedenih pitanja, ovde ćemo se, u daljem izlaganju, ukratko osvrnuti samo na jedno pitanje: zašto je potrebno sociološko proučavanje političke sociologije?²

2. Potreba sociološkog istraživanja rastuće uloge politike u savremenom društvu

Interes za probleme politike i političke sociologije i izvan kruga uskih specijalista posledica je veoma izrazitog porasta uloge politike kao faktora materijalnog i duhovnog života čoveka, društvenih grupa, klasa, globalnih društava i čitavog čovečanstva. Politika vrši odgovarajući uticaj na razvoj ekonomike, na oblike raspodele materijalnih i drugih vrednosti i dobara, na sve oblasti nauke, na ideologiju, sve oblasti kulture, moral, pravo, porodični stil i način života. Kad je reč o sociologiji, skoro da nema ni jedne koncepcije sociologije koja nije istovremeno i politička. Može se reći da nema ni jedne od pedesetak specijalnih socioloških disciplina i posebnih oblasti socioloških istraživanja koja ne stoji u određenom odnosu sa politikom i političkom sociologijom.

Društvene, i naročito socijalističke revolucije našeg vremena, nastanak sveta socijalizma, slom kolonijalnih imperija i nastanak novih država i društava, zaoštavanje i usložnjavanje klasnih i nacionalnih borbi, blokovska podeljenost sveta i pokret nesvrstanosti, porast uloge tehničkih sredstava uzajamne povezanosti među narodima kao i stalno usavršavanje vojno-tehničkih sredstava, proces sve veće internacionalizacije naroda, društava i čovečanstva i mnogi drugi faktori, usloveli su porast značaja političke delatnosti, unutrašnje i spoljne politike u njenim najznačajnijim aspektima i nivoima istraživanja.

Prema tome, osporavanje uloge i značaja političke sfere u istoriji i u životu i razvoju savremenog društva, bilo bi ravno suprotnoj krajnosti — političkoj apologetici.

3. Porast uloge političkog faktora usled rastuće akumulacije, koncentracije i centralizacije kapitala, predmetnih, nepredmetnih, naučno-tehničkih i represivnih potencijala društva

Mada bi se mogla prikupiti obimna empirijska građa i dosta očiglednih svakodnevnih primera i iskustvenih dokaza, ovo pitanje za sada spada u nedovoljno proučene tendencije i teme društvenog razvoja. Ako bismo bili u mogućnosti da se celovitije i na sistematski način pozabavimo istraživanjem osobenosti procesa akumulacije, trebalo bi obuhvatiti:

1. akumulaciju osnovnih elemenata proizvodnih i neproizvodnih potencijala društva,
2. promene u strukturi materijalne i nematerijalne akumulacije,
3. formiranje proizvodnog potencijala i njegov uticaj na druge oblasti društvenog života,

² Ovo je deo veće celine koja se sastoji još iz a) obimnijeg dela u kome se bavim kritičkim razmatranjem kolektivnog rada: **Politička sociologija**, Radnička štampa, Beograd, 1978, str. 438, b) jednog dela pod naslovom »Sociologija sociologije — Za sistem sociološkog proučavanja sociologije i profesionalne delatnosti sociologa« koji javno još nije saopšten.

4. tehničko-tehnološko usavršavanje sredstava proizvodnje i njihova akumulacija,

5. opšte zakonitosti i tendencije razvoja tehničkih sredstava rada u materijalnoj i nematerijalnoj sferi društvenog života,

6. uloga elektronske i računске tehnike u različitim sferama života,

7. uloga savremenih informacionih sistema i informacione tehnike u javnom, polujavnom i tajnom delovanju pojedinih službi i organizacija i problemi očuvanja elementarnih ljudskih prava i integriteta čovekove ličnosti.

4. Politička sfera kao nezaobilazno područje profesionalne delatnosti sociologa

Pored već spomenutih, postoji još više razloga zbog kojih, po našem mišljenju, svaki sociolog, nezavisno od toga šta mu je uže područje profesionalne delatnosti, mora i treba da bude zainteresovan za političku sferu društva.

1. Već po prirodi svoje nauke i profesije i po svom početnom profesionalnom opredeljenju, sociolog nebi trebao da prihvata uske, esnafsko-disciplinske pregrade i barijere.

2. Ako i kada jednom uspešno ovlada opštenaučnim i sociološkim metodom — za njega kretanje po širokom naučno-istraživačkom prostoru nebi trebalo da predstavlja nesavladiv problem već izvor zadovoljstva i stvaralačke inspiracije i sociološke imaginacije.

3. Najznačajniji razlog sadržan je u složenoj prirodi i višestrukom značaju same politike i političke delatnosti u ljudskom društvu.

Sociolog je građanin i radni čovek pa ga i zbog toga mora zanimati politička sfera. Bilo kojom posebnom oblašću sociologije da se bavi, ne može ostati izolovan van uticaja političke sfere. Tako, recimo, u sastavni deo profesionalne delatnosti sociologa rada spadaju, u većoj ili manjoj meri, i ovi oblici političke delatnosti:

- politika formiranja kadrova u društvu i radnoj organizaciji (kadrovska politika)
- politika zapošljavanja, zaposlenosti i nezaposlenosti,
- politika radnih odnosa, radnih sporova i sukoba,
- politika razvoja samoupravnih odnosa, samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora,
- politika raspodele i povećanja produktivnosti rada,
- politika zaštite na radu,
- politika korišćenja radnog, vanradnog i slobodnog vremena,
- tehnološka politika i politika inovacija,
- politika migracija,
- politika životnog standarda (stambena politika, politika zdravstvenog, invalidskog i penzionog osiguranja) itd.

Zainteresovanost sociologa za politički sistem društva proizlazi iz globalističkog načina sociološkog mišljenja i istraživanja i realne uloge koju politički podsistem (zajedno i uporedo s ekonomskim i duhovno-kulturnim

podsystemom) globalnog društvenog sistema ima u životu svakog društva. Politički sistem sudeluje u određivanju ciljeva, zadataka i putova društvenog razvoja, mobilizacije materijalnih, ljudskih i duhovnih resursa, klasno-slojnoj i široj društvenoj integraciji elemenata društva (političke strukture, odnosa, delatnosti, normi i vrednosti) i usklađivanju realne s normativno-vrednosnom strukturom i orijentacijom društva.

Zbog velike blizine i neraskidive povezanosti političkog sistema s mnogobrojnim sredstvima i oblicima represije i čitavim aparatom za fizičko, ekonomsko i psihosocijalno nasilje, sociolog je i kao stručnjak i kao građanin i ljudsko biće zainteresovan za politiku i političko delovanje.

Ali, ne samo sociolog nego i svaki čovek (hteo on to ili ne, bio svestan toga ili ne) objekt je politike. Jedan relativno manji broj ljudi istovremeno je i objekt i subjekt politike. Po pravilu, ukoliko je čovek manje subjekt utoliko je više objekt politike. Ne samo da prožima celokupnu sferu već posredno oblikuje i biosferu, antroposferu pa i lingosferu. Eksploatatorsko-pljačkaški odnos prema prirodnoj sredini posredovan je određenim oblicima političkog delovanja. Oblikovanje i reprodukovanje **homo duplexa** i **multiplexa** pojačano je javnim i tajnim mehanizmima političke sfere. Postoji politički uslovljeno »zagađenje« jezika i politički uslovljene »muke s rečima«.

Višestrukost ispoljavanja i mnogostrukost delovanja političke sfere u celini i njenih pojedinih tvorevina biće još više konkretizovana u narednom izlaganju. Ovde bismo kao primer mogli navesti birokratiju. Skoro da i nema čoveka koga se ona ne tiče u ovom ili onom obliku ili značenju: a) kao društveni **sloj** koji se od sluge preobražava u gospodara, b) kao oblik **organizacije i podele rada** ili c) kao **papirnat** odnos prema čoveku (»dođite sutra, donesite još toliko potvrda« itd.).

5. Polimorfni, polifaktorski i polideterministički uticaj političke sfere

Politička sfera ne deluje na društvo i čoveka samo u svom uže omeđenom i formalno označenom delokrugu, već često prožima i na vidljiv ili nevidljiv način oblikuje druge društvene sfere: radno-proizvodnu, ekonomsku, stručno-profesionalnu, naučno-istraživačku, religijsko-crkvenu, represivnu, vojno-polijsku, porodičnu, vaspitno-obrazovnu, tehnološku, etničku, antropološku, zdravstveno-medicinsku, kulturno-umetničku itd. Novija istraživanja su pokazala kako politička sfera proteže svoje pipke i na sfere koje su na prvi pogled veoma daleko od nje. Tako, recimo, ona se preobražena javlja u sferi psihoterapeutske delatnosti često deklarativno kod apolitičnih psihijataru, psihologa i socijalnih radnika. Profesionalna delatnost ovih stručnjaka ili terapija izobličava stvarnost a zatim ovu iskrivljenu sliku predstavlja čoveku kao istinu na koju treba da se prilagodi da bi bio prihvaćen kao »normalno« biće. Terapija ubeđuje ljude da se tobože pravi ili skriveni problemi ne nalaze u sferi egzistencijalne i socijalno-ekonomske nesigurnosti i sferi društveno-političke represije već u čovekovim emocijama, porodičnom kontekstu, posunovraćenoj komunikaciji, poremećaju ličnih odnosa, kontakata i čovekovoj nesposobnosti da se prilagodi. Na žalost,

mnoge društvene sredine su toliko bolesne i neljudske da se čovek mora pitati na šta i na koga da se prilagodi. Krivica i sramota za takva stanja i pojave baca se na same ljude, a represivni društveni poredak se prećutkuje ili se razmatra kao kosmička konstanta, viša sila i neizmenljiv činilac. Pobuna protiv rukovodioca-despota prikazuje se kao potisnuta pobuna protiv oca porodice. Manifestno i latentno služeći određenoj politici, terapija često zaluđuje i emocionalno slama ljude, dovodeći ih u zabunu oko njihovih života, podstičući ih i navodeći pre da se povuku u svoja bolesna stanja ili penzionersku učmalost pre nego da se udruženo i organizovano bore sa svojom životnom situacijom.

6. Potreba permanentne, višesmerne i višeslojne teorijske sociološke kritike tvrdokorne tendencije k hipertrofiranom, društveno osamostaljenom, otuđenom delovanju političke sfere

Umesto da se sve više društveno i ljudski legitimise i konkretnim primerima i ukupnom delatnošću dokazuje i potvrđuje na tome da li, kako i koliko služi 1) ubrzanom rastu proizvodnih snaga oslonjenom, pre sveta, na vlastite snage, i 2) društveno-klasnoj homogenizaciji i stvarnoj humanizaciji društvenih i međuljudskih odnosa, politička sfera se permanentno represivno otima i iskazuje a) ona sama kao otuđena društvena sfera i b) kao izvor i pojačivač otuđenja drugih društvenih sfera i slatnog (preplaćeni) i gorkog (otplaćeni) otuđenja ličnosti.

Zbog velike blizine ili stopljenosti:

1. sa zakonodavnom, sudskom i izvršno-upravnom vlašću i aparatom za fizičko nasilje;

2. podsistemom socijalno-ekonomske i elementarne egzistencijalne nesigurnosti;

3. raznolikim mehanizmima psihosocijalne, informaciono-biografske manipulacije i antropološko-moralne retardacije i deteriorizacije, politička sfera se tvrdokorno nameće:

a) kao sfera nad sferama,

b) politički sistem kao sistem nad sistemima,

c) politička delatnost kao delatnost nad delatnostima,

d) politički odnos kao odnos nad svim društvenim i ljudskim odnosima,

e) politička struktura kao struktura nad strukturama,

f) političke vrednosti kao vrednosti nad svim ostalim društvenim vrednostima,

g) političke norme i kriteriji kao kriteriji nad kriterijima,

h) politička karijera kao karijera nad karijerama i profesija nad profesijama,

i) ili, ukratko, politička realnost kao naddruštvena i nadantropološka realnost, kao realnost nad svim drugim realnostima, ili »totalna«, jedna i jedina realnost.

U takvoj situaciji politička sfera autonomno ili posredovano često pod firmom nauke produkuje i reprodukuje velike količine ideološke lažne i otuđujuće svesti. U njenoj režiji umnožavaju se naučne i stručne titule, brojne i debele knjige u kojima se ništa značajno ne kaže, dok se najveće, najdublje a neretko i najočiglednije istine života izgovaraju samo među intimnim prijateljima u četiri oka i uz obavezno osvrtnje da još možda neko ne čuje.

Kako objektivni tako i subjektivni simptomi, sindromi i raznoliki pokazatelji »slatkog i gorkog« otuđenja u porastu su, dok je njihovo sociološko i antropološko istraživanje skoro potpuno zapostavljeno. Ukazujući na teorijski i praktično značajne odnose između raznih oblika objektivnog otuđenja, svesti o njemu i reakcije na njega prof. Vojin Milić je još pre nekoliko godina upozorio na potrebu sociološkog proučavanja »mentaliteta malih, u stvari sasvim bespomoćnih činovnika, podjednako arogantnih prema svojim podređenim i servilnih prema svojim šefovima, proučavanje ljudi-kameleona koji su u strahu pred nerazumljivim i neprijateljskim silama razvili u svom ponašanju do prave virtuoznosti tehniku društvene mimikrije, ljudi-automata i ljudi-magnetofona koji su uspjeli da iz obavljanja svojih društvenih uloga isključe ne samo svest i savest, već i samo pamćenje — jer inače možda to ne bi uopšte mogli trajno da obavljaju — i pretvorili se u slepa oruđa...³

7. Potreba kritike represivnog panpolitičkog redukcionizma

Svaki oblik složene ljudske delatnosti zahteva racionalno i humano projektovanje spoljašnjih i unutrašnjih elemenata i sredstava dotične delatnosti. Istovremeno, svaki oblik čovekove delatnosti zaslužuje racionalnu i humanističku kritiku. Politička delatnost se često javlja kao represivni oblik kritike i redukcionističkog disciplinovanja svih ostalih delatnosti, ali se sama represivno opire i otima od kritike.

U svakodnevnom životu postoji vrlo često represivno sužavanje neophodne strukturne, funkcionalne i sistemske autonomije pojedinih vrsta ili grana društvenih delatnosti. Postoji politocentrički i politokratski represivno nametnuti redukcionizam ili panpolitičko disciplinovanje ne samo ljudi nego i društvenih delatnosti. Primera za to ima mnogo. Tipičan i svež primer je ubrzana teorijski nepromišljena politokratska reforma pojedinih delatnosti. U isto vreme dok se u sferi svojinskih i privatnovlasničkih odnosa vrši pojačana društveno-klasna diferencijacija, u nekim drugim sferama se reformom obećava povećanje društvene jednakosti i ljudske pravde.

Višegodišnja krizna situacija i profesionalna regresija jugoslovenske sociologije nije bez negativnog uticaja političke sfere. Predsednik Sociološkog društva Hrvatske drug Livada je, uglavnom tačno ocrtao sadašnji krizni, nadajmo se, **trenutak**, naše sociologije: »U poslednjih pet-šest godina kriza je očita: nema više sastanaka na općejugoslavenskoj razini (koji su odigrali veliku ulogu u razvoju sociologije), nema serioznih empirijskih istraživanja, opada kvalitet stručnih časopisa (koji osim toga neredovito iz-

³ Vojin Milić, Ideja otuđenja i savremena sociologija, u zborniku **Humanizam i socijalizam**, II knjiga, Naprijed, Zagreb, 1963, str. 136.

laze), nema stručnih sastanaka sa sociolozima iz drugih zemalja (jer ne funkcioniše Jugoslavensko udruženje za sociologiju), u srednjim školama sociologija je drastično reducirana i svedena na fakultativni predmet, javlja se problem nezaposlenosti mladih sociologa, itd.« (Navedeno na osnovu pisma upućenog članstvu, str. 2.).

Još pre dve decenije, u vreme nastanka naše sociologije posmatrao sam delatnost male grupe entuzijasta koji su se okupljali i javno raspravljali šira naučna i uža stručna i profesionalna pitanja. Prilikom skupština i izbora sve je bilo javno i bez ikakvih zakulisnih konsultovanja. Danas, posle dve decenije razvoja društva i sociologije odjednom su se pojavili apologetski »zdravi elementi« i nekakvi »ključari« i njihovi tajni konsultanti i savetnici među kojima ima i onih koji rade protiv interesa nauke i sociologije. Pojavili su se sastavljači, predlagači i overači tajnih »samoupravnih i delegatskih« lista i spiskova. U nekim našim sredinama pošto su direktnim i indirektnim represivnim merama, organizovanim i smišljenim intrigama potisnuti u anonimnost oni koji bi zaista imali šta da kažu, na scenu su stupili probrani pojedinci istomišljenici i istomiljenici među kojima ima i najobičnijih brbljivaca koji kada bi znali ili kada bi imao ko da im kaže koliko zaista vredi ono što brbljaju možda više uopšte nebi javno brbljali. Prema tome, ima i među sociolozima takvih pojedinaca kojima ili čijim interesima odgovara sadašnja kriza naše sociologije. Društveni prostor njihovog delovanja je znatno povećan a rezultati su slični kao kada se »veš-mašina« napuni vodom i pusti da radi na prazno.

Na mesto kritičke društvene teorije stupila je idealistička i utopistička normativistika, poluprazna i površna publicistika. Umesto za sociološku teoriju, naši vodeći sociolozi počeli su da dobijaju nagrade i javna priznanja za publicistiku za koju se u Vujaklijinom Leksikonu stranih reči i izraza kaže da označava »štampu koja se bavi dnevnim i aktuelnim pitanjima i događajima, dakle: novine, časopisi prigodni spisi i sve što putem štampe utiče na stvaranje takozvanog javnog mnjenja«. Dakle, žurnalistika je preuzela ulogu kategorijalne kritičke društvene teorije. A kako se to možda najbolje vidi na primeru našeg »ponovnog otkrića« marksizma, gde se jedino namnožio veliki broj kojekakvih praktikuma i zbornika prepisanih radova a da u isto vreme ni jedna kategorija nije na nov i stvaralački način obrađena, otkrivena ili sistematizovana.

Empirijska sociološka istraživanja su prvo optužena da su »pozitivistička«, verovatno zato jer tvrdokorno ukazuju na neprijatne činjenice stvarnog života i kao takva iritiraju normativističke projekcije i remete privid idiličnog i beskonfliktnog društvenog stanja. Zatim su došla objašnjenja da nema materijalnih sredstava za empirijska istraživanja. Ali, ne za sva. Nedavno sam saznao da SR Srbija izdvaja godišnje tri milijarde starih dinara za »proučavanje zagađenja prirodne sredine«. Sigurno nije slučajno da se tolika sredstva izdvajaju za ovu podvalu buržoaskog uma koja kaže, čuvajte čistu sredinu i ne zagađujte se razvojem.

Tako se, često upotrebljavana metafora, o našoj sredini kao »raju« za sociološko istraživanje počela pretvarati u svoju suprotnost. Da paradoks bude veći, sve se to dešava posle više od dve decenije relativno plodnog

i uspešnog razvoja društvenih i socioloških jubileja kada bi trebali da učinimo kritički osvrt na pređeni put i dogovorimo se za novi stvaralački uzlet, i uoči priprema za jubilarnu proslavu tri decenije razvoja samoupravljanja u našem društvu koje treba da bude naredne godine.

Ima kod nas uticajnih ljudi koji na nastanak i razvoj sociologije ne gledaju kao na objektivnu društveno-istorijsku pojavu u svetu pa i kod nas, već kao na stvar njihove dobre volje, jer su eto dozvolili da i tako nešto kod nas postoji. Pošto se nastanak i dosta uspešan razvoj revolucionarne društvene svesti i zahtevom za radikalnim društvenim promenama, neki ljudi ovako reaguju: »Mi smo se zaleteli sa sociologijom. Nije nam to trebalo.«

Ali pošto savremeno civilizovano društvo ipak ne može bez nekakve, pa makar i bilo kakve, društvene nauke, na mesto kritičke društvene teorije i nauke stupio je represivni idealistički normativizam i represivni utopizam. Za razliku od »Utopije« Tomasa Mora koja je bila projekcija poželjnog, ali još nepostojećeg stanja — savremena utopijska normativistika ne bavi se obećanjima najsavršenijeg na svetu društvenog stanja u budućnosti. Ona preteći tvrdi da je to poželjno društveno stanje tu pored nas, samo što različiti neprijatelji i mnogobrojni smutljivci ometaju da se to stanje i vidi i realno doživljava. Prema tome, glavni društveni zadatak jeste uništiti sve vrste neprijatelja takvog stanja. Pošto ni svi neprijatelji nisu isti, ovaj posao treba obaviti po nekakvom redu, tako što će prvo biti uništeni neprijatelji I reda, pa II, III, IV, V i n-tog reda. Na kraju će ostati samo provereni i sistemu odani utopljeni ili policajci. Međutim, ni policajci nisu svi podjednako verni i odani. Zato i njih treba sistematski, ali po mogućnosti demokratskim sredstvima, rastrebiti. I tako sve po redu, dok sasvim na samom kraju ne ostane sam kraj i moćni BIG BROTHER iz Orvelove 1984, koji konačno može zasluženno predahnuti jer više nema koga i šta da uhodi i izviđa pošto je ostao sasvim sam.

8. Potreba sociološke kritike društveno i naučno nezdravih liderskih ambicija i liderskih uobraženja apologetski usmerene političke nauke i političke sociologije

Kada se oslobodi od mnoštva vannaučnih sadržaja kao što su hipertrofirani represivni normativizam, rasprostranjena apologetika, politokratski etnocentrizam, reduktivistički politocentrizam, sveznalaštvo, oportunistički oportunizam, sektaštvo i naučni šovinizam itd. onda celokupna tzv. politička nauka i nije ništa drugo do sociologija politike, politička sociologija ili sociologija političko-pravne kulture i društvene nadgradnje.

Međutim, ova naša domaća politička sociologija i politička nauka ne oseća se sasvim prijatno u susretu sa sociologijom. O tome rečito govori periferni položaj sociologije na većini naših fakulteta političkih nauka. O tome govori i mišljenje Davora Rodina koji se bavio ovim pitanjem i koje ćemo navesti. »Sa stajališta sociologije kao nauke o društvu politika je samo jedan društveni fenomen i kao takva zapravo predmet sociologije politike. Pod utjecajem navedenih socioloških disciplina studije naših politolo-

ga prepune su ne samo socioloških kategorija nego i sociološkog načina mišljenja i argumentiranja, pa je često problem kako u nekoj politološkoj studiji jasno utvrditi takozvanu eminentno politološku problematiku. Teškoće oko razgraničenja sociologije politike i politologije proizlaze, međutim, kako je već naglašeno, iz neusvojenog i neosvještenog metodičkog načela da društvo nije nikakav unaprijed dani, predestinirani i u tom smislu ekskluzivni predmet sociologije, nego da društvo može već obzirom na određenje reduktivnog ključa pojedine znanosti biti predmet i psihologije, i sociologije, i politologije, i ekonomije itd. Međutim, problem razgraničenja između politologije i sociologije leži i u tome što je u nas sociološko mišljenje u kolotečini svoje vezanosti uz historijski materijalizam preraslo u specifični oblik sociologizma. To znači da se društvo tretira kao temelj svih duhovnih oblika i svih ljudskih djelatnosti kao utemeljujući subjekt same povijesti te se u toj metafizičkoj pretenziji sociologije politologija razumljivo javlja kao njen derivat.⁴

Ali, nezdrave liderske ambicije i nekritička uobraženja političke nauke ne sastoje se samo u želji da umesto posebne postane opšta ili čak najopštija društvena nauka. Mada još ni približno nije dostigla stanje pune teorijske, metodološke i humanistički odgovorne zrelosti, ona se zavodnički koketno udvara vladajućim društvenim snagama prikazujući se kao »prva i najdarežljivija dama« među društvenim naukama. Ona je tobože konstruktivna, afirmativna i dobra nasuprot nekim drugim društvenim naukama koje su navodno negatorske, destruktivne pa čak i antipartijske. Verovatno zbog toga, njenim stručnim saborima prisustvuju i tople čestitke joj upućuju i najviđeniji ljudi iz rukovodeće praktično-političke sfere. I sasvim osrednja dela iz njenog domena ponekad se društveno olakšano objavljuju, bučno reklamiraju pod zvučnom oznakom »doprinosa nauci« pa i javno nagrađuju. U Srbiji, na primer, njeni kadrovi dobijaju prioritet pri zapošljavanju u odnosu na sociologe i filozofe.

Ponekad kao da se gubi iz vida, da u onoj meri, u kojoj je zaista nauka, i politika kao nauka je kritička i autokritička, i obratno, u onoj meri u kojoj je apologetika u toj meri i nije nauka nego je lažna društvena svest, koja kao takva može imati izrazito alijenativni, represivni, demoralizujući i disfunkcionalni uticaj na stanje i razvoj svih ostalih nauka i celokupne društvene kulture, a naročito društvenih nauka, među kojima pre svega, sociologije kao najopštije fundamentalne teorijske nauke o zakonitostima strukture, funkcionisanja i razvoja globalnog društva, društveno-ekonomskih formacija i čovečanstva.

Da je izneto stanovište o nezdravim, hipertrofirano prepotentnim, naučno i filozofski neosnovanim ili bolesnim ambicijama političke nauke, ne samo skriveno i operativno-kuloarsko, već i otvoreno prisutno, čak u obliku neke vrste manifesta, može se videti iz sledećih stavova prof. Jovana Đorđevića koji kaže: »U savremenom periodu, političke nauke postaju centralne i u izvesnom smislu vodeće društvene nauke, što je jedna od karakterističnih pojava u odnosu na stanje i razvitak društvenih nauka u svetu, gde

⁴ Davor Rodin, Neki problemi političkih nauka u SR Njemačkoj, Tribina III programa Radio Beograda: Političke nauke: stanje i pravci razvitka, časopis III program, broj 38, III/1978, str. 77–78.

su ovakvu funkciju imale (ili imaju) filozofija, politička ekonomija ili sociologija.« (. . .) »Druga osobenost ogleda se u tome, što se za razliku od gotovo svih socijalističkih zemalja, političke nauke, nastojeći da se zasnivaju na temelju marksističke političke teorije i metodologije, izdvajaju iz ideološkog i dogmatskog okvira tradicionalnog korpusa poznatog pod imenom »marksizam-lenjinizam« ili »naučna teorija komunizma« i zauzimaju autonoman položaj.« (. . .) »Za razliku od nekih drugih društvenih nauka, u okviru političkih nauka ne stoje podeljenosti i profesionalni sukobi, uz polemiku neprincipijelnog i ličnog karaktera, tako da se može govoriti o postojanju jedne solidarne profesije i ljudske grupe jugoslovenskih naučnih radnika — politikologa.«⁵

Ovakav i ovaliki stepen ontološkog redukcionizma ne može se uopšte blaže okarakterisati nego kao naša domaća balkanska verzija teorijskog primitivizma, nezavisno od toga što akademik J. Đorđević, verovatno misleći na sebe nije zaboravio da napomene pojedince »koji imaju ne samo nacionalni već i međunarodni ugled u oblasti kojom se bave.«⁶ A o tome zbog čega je žalosno stanje u pojedinim našim profesionalnim udruženjima, mogla bi se napisati poveća sociološka studija kada bi čovek bar malo bio siguran da nije uludo utraćio dragoceno vreme i trud i kada bi znao da će mu to neko objaviti, za razliku recimo od prof. Đorđevića koji jednu istu knjigu, kao u pripovetci »Glava šećera« od Milovana Glišića, preprodaje toveći je i udebljavajući je posle svake normativne reforme.

9. Potreba teorijsko-kategorijalnog uzdizanja politike i političke sociologije

Potreba teorijsko-kategorijalnog uzdizanja političke sociologije izvire iz činjenice da kod nas postoji izrazita nesrazmera između političke publicistike i normativistike i veoma oskudnog kategorijalnog teorijskog znanja, metoda i načina mišljenja. Ovo se između ostalog manifestuje recimo 1) u odsustvu determinističkih i uzročnih analiza ili pak u rasplnutom shvatanju uzročnosti, prema kome je sve u amorfnom odnosu i vezi sa svačim. To je dobro ilustrovano u udžbeniku **Politička sociologija**, gde se među prvim odredbama predmeta navodi sledeća: »Predmet političke sociologije podrazumeva sve što je u bilo kakvoj vezi sa politikom . . .«⁷

2. U rasplnutom, ateorijskom shvatanju teorije, prema kome se u teorijsko znanje i teorijsku literaturu ubrajaju i takvi radovi u kojima često nije zastupljeno ni jedno od obeležja teorijskog naučnog znanja (teoretičnost, predmetnost, opšteznačajnost i proverljivost, intenzivnost, refleksivnost), ni jedan od regulativnih zahteva kao što su: da znanje bude iskustveno proverljivo, da bude precizno, da povezuje, objašnjava i tumači proverena iskustvena uopštavanja i zakone, da služi predviđanju, da bude heuristički plodno, da bude primenljivo;⁸ ni jedan od uslova i metoda za formi-

⁵ Jovan Đorđević, Stanje i pravci razvika političkih nauka u Jugoslaviji, III program Radio Beograda, broj 38, op. cit. str. 47, 52—53.

⁶ op. cit. str. 52.

⁷ op. cit. str. 10.

⁸ Prema prof. V. Miliću, **Sociološki metod**, Nolit, 1978, str. 312.

ranje kvalitetnog znanja, kao što su: punoća i dubina znanja, operativnost i gipkost znanja, konkretnost, teorijska opštost, zaokruženost, teorijska i empirijska zasnovanost i otvorenost znanja, kritičnost, sistematičnost i sistemnost znanja, razumljivost, čvrstina i trajnost znanja.

Nasuprot teorijskom umu i teorijskom mišljenju koje skrivene realnosti i pojmove iznosi na videlo putem kritičke rasprave, političko-publicističko lepršavo skakutanje često proizvodi lako isparljivu društvenu maglu. I u tome verovatno leži jedna od tajni relativno velike popularnosti publicistike i zabrinjavajuće zapostavljenosti novog i originalnog teorijskog znanja. Publicistička dela vrlo često osvajaju tržište i nagrade svojim naučnim naslovima iza koga ne stoji i odgovarajući naučni nivo i teorijsko-kategorijalni sadržaj.

Kada jedna delatnost (politička nauka) nema ni jedno od opisanih bitnih teorijskih obeležja naučno-teorijske delatnosti, onda nije isključeno da se u vladajućim društvenim krugovima u poređenju sa njom, one druge delatnosti (filozofija, sociologija, politička ekonomija itd.) počnu posmatrati kao »antidruštvene« delatnosti ili da se izvrši pritisak na njih da i one budu društveno »konstruktivne«, to jest, da ne budu naučne već lažno-ideološke delatnosti, ili da ih se potisne u sferu muzejskih disciplina koje postoje samo zato jer »kad ih ima u Bombaju, red je da ih ima i u Beogradu i drugim republičkim centrima«.

Politička nauka koja, poput naše, zanemaruje proučavanje države, vlasti i represije, što inače i istorijski, i etimološki i aktualno stoji u temelju svake politike — nije nikakva politička nauka. Država i represija čine još uvek kičmu svih istoriski poznatih društvenih poredaka.

10. Potreba teorijske i praktične kritike rasprostranjene panpolitičke pričljivosti ili politologoreje

U izvrsnom delu »Muka s rečima« (nezavisna izdanja, Beograd, 1978), talentovani književnih Milovan Đanojlić je ovako izrazio obeležja rastuće bolesne pričljivosti: »Čovek ne govori samo onda kad ima, već i kad nema šta da kaže. Kao i tolike druge sposobnosti, i moć govora se može izokrenuti, usmeriti u naopake svrhe, sve dok se ne poništi. Tada nastaje prekid govornog saobraćanja; počinje brbljanje, ili oponašanje saopštavanja. Brblja se na sedeljama i po kafanama, na skupovima i sastancima, po novinama i po knjigama, na svakom koraku. Ljudi su odnekud shvatili da se i prostim natrpavanjem reči može štošta izraziti; ili su se ponadali da će kvantitet, sam od sebe, preći u kvalitet. Pritom se ponekad i štogod tačno izbrblja, neopaženo, slučajno. Opšti stav umanjuje odgovornost; jasan cilj se ne vidi; a to je, čini se, najvažnije. (...) Prazno govorenje nekad se negovalo po salonima, ali sada je, eto osvojilo konferencijske dvorane, redakcije, ulicu. Onemogućene u svojoj osnovnoj ulozi, reči su počele da se odaju ludovanju. Brbljanjem se po pravilu nešto zataškava; a bogme se i ima šta zataškavati! S druge strane, nešto se govoriti mora. Zato pričamo ono što je nepovezano i bezopasno, koliko da damo glasa od sebe. Živ mi Todor, da se čini govor.« (str. 7).

Danojlić navodi jedno karakteristično mišljenje Joneska koji je rekao: **»U političkoj propagandi, na svim nivoima, jezik je udešen tako da skriva istinu, da prevari, da nasamari. Čim je neko »politzovan«, temeljno laže. To važi za propagandu, za reklame, za novinarstvo. Za političko novinarstvo, naravno. Demistifikovanje ideološkog i političkog jezika titanski je poduhvat, »nemogući zadatak«. Stvar utoliko mučnija što mnogi od onih koji se izdaju za demistifikatore čine sve da bi vas obmanuli. Obmanjuju vas čak i pri definisanju demistifikacije.«** (Sve podvučeno u originalu) (str. 33).

Govoreći o »rečima koje uteruju strah u kosti«, Danojlić piše: »Mnogima je poznata ona vrsta nelagodnosti, čak straha, što je osećamo pred vlastodržačkom leksikom. Jasno razlikujemo te, posvećene reči, od onih drugih, običnih, manje važnih. Mogao bi se sačiniti čitav mali rečnik imenica, pojmova, glagola i ličnih imena koji imaju povlašćeni položaj u procesu saobraćanja. Tako se izdvojio jezik u jeziku, nadjezik, kojim vladaju te, nedodirljive reči. One ne označavaju toliko stvari i ideje, koliko ih, same, zamenjuju. Idolatrija stiže vrhunac na nekim javnim priredbama i recitalima, gde glumci mahnitito, do u beskraj, razlažu svete reči na slogove i na glasove, skandiraju ih, ili ih, puni strahopoštovanja, ispisuju svetlećim slovima. Reč u sebi uživa, samu sebe hvali i slavi.« (str. 41).

11. Sociologija političkih sociologa i potreba kritike praktično-političkog delovanja i nedelovanja političkih naučnika

Pod sociologijom političkih sociologa mogli bismo podrazumevati istraživanje uticaja socijalnog i društveno-klasnog porekla i idejno-teoretske orijentacije sociologa na njihovu stručno-profesionalnu i širu društvenu delatnost. Ovde bi istovremeno spadalo i istraživanje intelektualnog i naučno-disciplinskog porekla, načina regrutovanja, stručnog i političkog napredovanja, radne i političke karijere političkih sociologa, ispitivanje odnosa između političkih sociologa i političkih naučnika i drugih profesionalnih grupa, odnosa između starije, srednje i mlađe generacije i, naročito, karakteristična obeležja sudelovanja političkih sociologa i političkih naučnika i istraživača u različitim oblicima praktičnog ili svakodnevnog političkog života i aktivnosti.

Ako za primer uzmemo naše društvo, poznato je da u njemu ne postoje »dvorski savetnici«, ali postoje: 1) odgovorni šefovi i stručni saradnici kabineta i različitih organa uprave i rukovodstava društveno-političkih organizacija, b) postoje društveni i razni stručni saveti u kojima sudeluju poznati stručnjaci i stručni saradnici, 3) postoji relativno veliki broj naučnika i stručnjaka na raznim političkim i društveno odgovornim dužnostima, 4) pojedini profesionalni politički radnici deluju istovremeno i kao publicisti i teoretičari, 5) ovde bismo mogli spomenuti i društveno-političku delatnost raznih stručnih i društveno-profesionalni udruženja i njihovih rukovodećih i delegatskih tela.

Pitanje odnosa između nauke i politike, naučnika i političara i političkih naučnika koji su istovremeno i aktivni političari složeno je i višedimenzionalno pitanje. Ono se postavlja još od Platona pa do naših dana. Uzgred

rečeno, postavlja se pitanje da li i za sociologa politike važi ono što je Miroslav Krleža rekao za pisca: »Da bi vršio valjano svoj zanat, pisac mora imati mogućnost da bude u neku ruku disident, pa čak i defetist, u odnosu na državu i institucije, na naciju i autoritete. On je razmetni sin koji se vraća svom očinskom ognjištu samo da bi mogao od njega ponovo otići. Negacija je njegov familijarni oblik prihvatanja svijeta.«

Miroslav Radovanović

**SOCIOLOGY OF POLITICAL SOCIOLOGY: WHY THERE IS A NEED
FOR SOCIOLOGICAL STUDY OF POLITICAL SOCIOLOGY**

(Summary)

Five basic areas in the sociology of political sociology are described in the paper. The sociology of political sociology is aimed at study of the social and particularly political conditions necessary for the **optimal** development of political sociology, the system of the sociological disciplines and sociological activities and the **feedback** effect of sociological activity on the more rational and humane development of society and the political sphere.

The following categories are classified in the organizational categories of the system of political sociology: a) politics as an area of culture, b) the political system, c) political relations, d) political consciousness, e) the system of political norms and values, f) political organizations and institutions, g) political activity (behavior) and h) political potential.

Then, each of the cited categories is considered in relation to other social spheres and categories in sociology.

In the second part of the paper, the author extensively considers an answer to the question: why is it necessary to critically and sociologically study political sociology and the political sphere of society?

Translated by
Donna Parmelee